

מפנקסו של בן ישיבה הרב יעקב ב. פרידמן

אבא קדוש, אבא מתוק

דמעות רותחות מלב פצוע, אחר מיטתו של אבי, אדוני מורי ורבי, מרן זצוק"ל

קול של בכי אבוד. נואש. יללה מקפיאת דם. כך בוכה בן עם לכתו של אבא.

קומץ עסקנים כבר מתרוצץ עם הסלולריים והביפרים, ויוצר לעצמו 'חיות' וצבע משלו. רכבים עם רמקולים משייטים ברחובותיה הדוממים של 'שערי חסד', ומרעישים בדרך קצת מלאכותית את הדממה. יותר מהודעה על הלוויה, הם יוצרים כמעט את ההלוויה עצמה:

"נצחו אֲרָאִים אֶת הַמְצֻקִּים, וְגַם... שָׁבָה אֲרֹן הַקּוֹ - "

נעימה של בכי שהקדים את זמנו. בכי שְׁכֹר. קולות חיצוניים מדיי לאירוע פנימי מדיי. הכל כאן בלילה הנורא, נראה, על-פניו, מצד התפאורה והרמקולים כהתגלמות חיוניות ופריחה. 'שערי חסד' המנומנמת מתעוררת לחיים. 'שערי חסד' עם הלוגאן והבלטות הערביות מימי השולטן, 'שערי חסד' של מְרָקֶע הַיִּינָנִית, של רבי בצלאל מילכיקער ורבי חיים טודרוס, וגם בתי האבן היוקרתיים של אמריקנים שנדדו לבקתות האלו לנשום אווירה, וגילו שהאמריקניזם שלהם מחץ את האווירה שביקשו.

אנשי משטרה נבלעים באחד הפתחים עם קבוצות עסקנים חמושים במכשירי קשר המבדילים אותם מהמון שלמרגלות הקיום. "כל ירושלים הולכת להיות פקוקה!", קורנות פניו של מישוה, צעיר מכדי להבין עד כמה החיים עלולים להכאיב. האווירה נעשית כמעט חגיגית. שגרה היא אויבם של הירושלמים.

האווירה מתחלפת בחדות. צמרמורת לופתת את הלבבות כשמיטתו של הראש ישיבה מובאת אל ההיכל. גווייתו הדוממת של האיש הקדוש והמקסים ביותר בעולמו של הקדוש ברוך הוא – מונחת על הקרקע. משהו בלב מתרסק ברעש נורא. אין הספד מצמרר יותר מגופו של האיש המואר והשופע, חנוט בטלית. פנים מחוירות. אנשים אחוזי בעתה. שמה ליד הנרות והטלית העוטפת את גופו של הראש ישיבה צפים בי גלי זיכרונות. בצל חמימותו ונפשיותו.

"מה חסר בהסכמה הזו?" שאל אותי רבי שמואל אז, בתשס"ו, כשהעניק לי הסכמה לספרי 'שטייג'ן'.

משנה סדורה. אפילו לא כאב סְדוּר. התפקיד הזה, להעביר משנה סדורה של השרף הזה, אבינו רוענו, גדול מהחיים, לא כל שכן מהמוות. הכאב צורב בלבבות כשפוד מלובן. אוי כמה שכואב! אוי כמה כואב!!! לא סוג כאב יומרני, שגאים לבטא כאילו היה חלק מעבודה של נקיי-דעת המבכים את רבם. אלא כאב ממרר שמפריע לאכול ולישון ולחשוב. משבית את שמחתי בנישואי בתי עוד שבועיים, שמחה שראש הישיבה הבטיח בה את השתתפותו. אוי וויי לי, כמה שכואב!!

המאמר מכיל רק נטפי דם ודמע, ואולי עוד דברים שיעלו ויבואו מתוך הכאב. ומשהו מאווירת השברון המקיפה מי שיש בו שמץ פנימיות. ויותר מאשר כתיבה, מסביר המאמר מדוע כָּבֵדָה כאן מלאכת הכתיבה.

השעה 11 מוצאי שבת. מכיוון רחוב קק"ל רצים בהולים ודחופים קומץ נערים. לחץ מתזז בעיניהם. חשוב להם לדעת שהגיעו לתחילת האירוע. שלא הפסידו משהו. על המדרגות, במרתף הבניין שרוע אברהם-נחום, נער צנום, עדיין ללא חתימת זקן. אבוד ביגון אישי נורא. שנה בלבד שההשגחה קרבה אותו אל האור הגדול. ושוב הושלך אל יתמותו הרוחנית. מכיוון חדר האוכל החשוך עולים פרצי

לפני 11 שנה הסתלקה לעולמה אמא עליה השלום, ממנווטות דרכו של החינוך הטהור. בהלווייתה הספדתי אותה בדמעות שליש. במסע ההלוויה נכח גם מורי ורבי אור עולם מרן הגאון הקדוש רבי שמואל אויערבאך זכר צדיק וקדוש לברכה.

למחרת ההלוויה הגיע מרן לנחם. ואף זו נקודה ראויה לציון בעולמו. היה לו לרבי שמואל יחס של חרדת קודש עצומה לצערם של אבלים. מתוך כך גם היה מקפיד להגיע לנחם ביום הראשון. כשקם ללכת, קמתי ללוות אותו. פתאום אמר לי כך:

"הקשבתי להספד שלך על אמא. דיברת טוב. יותר מדיי טוב."

יותר מדיי טוב? הייתי נבוך. "יותר מדיי טוב. דיברת ברהיטות הלשון. משנה סדורה. נו, הלוויה של אמא. העשתונות צריכים קצת להתבלע... שעת הלוויה של אמא היא שעה שהגמגום יפה לה... היית אמור להתבלבל קצת. לגמגם לפחות קצת... 'והחי יתן אל לבו כתיב'."

גם בשעה זו של רתיחת הלב והדמעות, אי אפשרי הדבר שיהיו דבריי סדורים, כפי שהיה ראוי לו לקולמוס המשרטט גיצים מהתבערה המלהטת. ולכן, המאמר הזה שנכתב ברתיחת הלב, עם היוודע השמועה, ובהחלית של ערב סגירת גיליון, בורך בברכת הגמגום. והוא אינו מסוגל להעביר

הזדמן לי תקופה לנהל ישיבת ערב לבחורים נושרים. בפרוס הפסח ערכתי להם מסיבה רבת בקרבת ביתי, במרתף בסמטאות 'שערי חסד'. התכבדנו בנוכחותו של מרן הראש ישיבה.

מראש הסברתי להם לחבריא, את ערכו של "ימים על ימי מלך" בחיי בן תורה, וערכו של כבוד התורה בכלל. יצאתי לקדם את פניו, אבל כשהתחלנו לרדת במדרגה הראשונה – נחה עליהם רוח השירה, וכבר החל השיר המלהיב גועש ורועש שם למטה. שיר שהקדים את שעתו. רבי שמואל תפס אז בזרועי, וממש התחנן על נפשו:

"אני יודע. אתה לא רוצה. אבל אילו היית רוצה, אתה הרי יודע איך לעצור אותם מהשיר הזה, לא? אז בבקשה, תעצור! אני מבקש ממך, תעצור! מבקש! זה גורם לי ייסורים. ואתה הרי לא רוצה לגרום לי ייסורים!"

אמרתי לו ברטט ובזיע:

ודאי שאני יודע איך לעצור. ודאי שאני גם לא רוצה. אבל למרבה הצער הם ממש לא שרים לכבוד הראש ישיבה. כשהם שרים "ימים על ימי מלך" – הם שרים בלהט לעצמם ולכבודם! על כך שהמלך יורד לתוככי המרתף שלהם!

הוא חיך אליי את החיוך החם ההוא, הממס, ירד אתי אליהם בשמחה גדולה, והחל לפזז בצוותא אתם "ימים על ימי מלך".

חֲבֵקָה את לוח לבו. אבל חמימות-הנשמה שלו הבזיקה גם שם מתוך חיוכו. הוא אוחז בידו, לוכד את מבטי הקצת-קדחתני, ולוחש בניחותא:

"אתה לא רגוע. את מי אתה מחפש? מישהו שיגיד לתזמורת לשיר 'ימים'?"

אני מחייך במבוכה.

והזיעה זולגת מפניו ולחיו. וידיו רועדות. הוא נאחז בכותל סמוך. כסא מובהל וכוס סודה צוננת, והוא דוחף את שניהם במיאוס. רבי שמואל בתפקיד! הציבור סביבנו מתאסף בסערה. לגעת בשיפולי גלימתו הסחוטת מזיעה קרה.

"תירגע", מחייך אליי רבי שמואל, "תירגע ותגיד למישהו שיתחילו לשיר 'ימים'. אני אחכה כאן שיתחילו..."

זה היה רגע מסירות-נפש נורא בפני ה'סוס לרכב עליו של תלמידו! לחכות עד שהתזמורת תתחיל להרעיש ב"ימים על ימי מלך"... הוא אהב ששרים לו "ימים" – או, יותר טוב, את ה"כי גדול בקרבך קדוש ישראל" – בדיקו כמו שאהב את 'מכסות' הגיוס' שפריצי בג"ץ כופים על עולם התורה.

הנה כזה הוא רבי שמואל האהוב שלנו. מטפס 5 קומות בשרידי כוחות שאין לו; מתעלל בלבו החלש, ועוד מקבל על עצמו באהבה ייסורי-נפש של 'ימים' כדי לשמח קפריזה של תלמיד.

● ● ●

איכשהו הרגיש שה'סוס לרכב עליו' שלי עוד לא מסופק – עוד לפני שהרגשתי אני. "חלילה!" נרתעתי. "תודה לראש-ישיבה על ה..."

אבל רבי שמואל לא החשיב במיוחד מילות נימוסין חלולות. הוא חטף מידי את ההסכמה, עיין בסקרנות בין השורות, וגילה מה שהנפש שלי אפילו טרם קלטה:

"אה, אתה בטח רוצה שמואל בן גאון ישראל..." על ההסכמה, בגרסה הראשונה שהביא לי, היה חתום "שמואל אויערבאך". הוא היה למדן-הנפש ואשף במבוכ היצרים הזעירים של הזולת.

הוא נחפז אל השולחן, לקח עט, וסלסל מחדש חתימה, "שמואל באאמו"ר גאון ישראל הגרש"ז זלחה"ה אויערבאך".

"עכשיו אתה מרוצה לגמרי?" ענינו קורנות.

"תומים היינו ואין אאב – " רועם בעוז הרמקול המלאכותי בסמטאות 'שערי חסד'.

● ● ●

והנה מציף אותי עוד הבזק זיכרון. אז בחתונה של יהודה בני. קידמתי אותו עם החתן בכניסה לאולם. המעלית הייתה מקולקלת. רבי שמואל טיפס בשארית כוחותיו 5 קומות לאולם 'רויאל', והגיע שטוף זיעה, רועד מחולשה. זו הייתה החתונה השלישית שלו לאותו ערב. פניו היו חיוורות, וימינו

יוסף היה מטלטל את כתפי, וגורר אותי כמעט בכוח לחדר פנימה.

"אה ר' יעקב! אַ גאַס! אַ חושיבער גאַס! ברוך מחיה המתים!"

אהה! איזו חיות! איזו חיות תססה בהן בקומץ המילים הטבעיות האלו שהתנגנו מפיו, מנשמתו! הראש ישיבה מעולם לא אמר מילים. הוא נפח בהן, בכל אחת מהן, רוח מתיקות ותחיה. כשהראש ישיבה אמר, "ר' יעקב, אַ גאַס!", העניק לך הרגשה חושית שרק אליך כלתה עכשיו נפשו.

ואז הגיעו הרגעים המתוקים באמת. הייתי מגיש לו את ספרי החדש, הוא היה אומר, כל פעם מחדש - באותה עקרונות רגשית, המשך ישיר ל"נמצא שרץ במקום אחד":

"שהחיינו וקיימנו! צריך ר' יוסף, ללבוש שטריימל לכבוד זה!"

שטריימל לא לבש. אבל היה פותח את הספר וקורא עמוד אחר עמוד, במין להיטות. הייתה בו בראש ישיבה סקרנות עצומה לכל ידיעה חדשה. בכל מכמני החכמה האנושית.

"הנה כאן. לא כתבת מדויק. רבי מרדכי מן אמר לי את זה פעם בצורה אחרת, תשמע..." ואז היה פונה אל רבי יוסף:

"ר' יוסף שלמה, למה אתה לא מביא מצלמה? צריך תמונה טובה ממעמד כזה!"

אז זהו? הכל נגמר, תם ונשלם? אין באדם כלים סדורים להכיל סופיות רועמת כל כך. מתנפצת כל כך.

אותו לילה עת רצון היה. פגשתי בו במרפסת של היכל 'מעלות התורה'. הייתה שעת לילה מאוחרת, הוא ישב ליד הסטנדר והפסחים שלו, ודיבר ברגש והתעוררות גדולה על ימי געוריו בצל אבא, הגאון מטשעבין, הרב מברסק, הרב בנגיס, ה'חזון איש'; על קשריו עם גאוני יהדות המזרח, על אהבתו האישית לחכמתו של גאון חכמי המזרח רבינו בן ציון אבא שאול...

לפתע הדזעזע, קם ממקומו ואמר לי נרעש כולו:

"אתה יודע מה אמר הרב הקדוש מלכוויטש? אתה יודע מי היה בכלל הלכוויצ'ר? הלכוויצ'ער אמר, 'יהודי שדקת ביטול תורה אינה גרועה אצלו מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים - עדיין לא פסע על מפתן החסידות!' 'האט נישט גיטראָטן אויפן שוועל פון חסידות'. ואנחנו מה? בזכרונות ילדות אנחנו מתעסקים..."

נפשו יצאה בדברו; פתאום תפס בידי ואמר

זיכרון של קסם-משכר הציף אותי פתאום. זכר הרגע הוא שבין ההמתנה בפרוזדור, לכניסה להיכלו. שני פתחים לה למבואה בביתו. הייתי עומד שם בין שני הפתחים במין חרדה שמא יבחין בי, ובתשוקה שכבר יבחין בי. זה היה הרגע השלם של מה שמכונה 'אהבת הרוממות'. רגע ה"שְׂמַחתי מתוך יראתי", ורגע ה"יראתי מתוך שמחתי". מתוך החדר עלה ובקע קולו הצרוד, החם, האהוב, של רבי שמואל כשהוא שונה, עדיין עם טליתו ותפיליו, משניות של שחרית:

"התנור שחצצו בנסרים או ביריעות - " קולו ההומה היה מזדחל אל מעמקי הלב, נושא אתו שפעים של חיות וחמימות. רבי יוסף תלמידו אמר בהספד, וזו האמירה המרעישה ביותר שנאמרה אי פעם בהספד על גברא רבה:

"גם כשהראש ישיבה למד הלכה, קושיה, תירוצ - הוא היה במצב של 'מתרפקת על דודה'!"

אהה! ה"מתרפקת על דודה" ההוא, קולו היה הולך וגובר בתחיה ואושר שלא מעלמה הדין:

"נמצא שרץ במקום אחד הכל טמא!" הראש

ישיבה היה 'מתרפקת על דודה' ב"נמצא שרץ", כפי שהתרפק במילות "אהבה רבה". החדר היה מתמלא אותה שעה אור קבשם. הייתי עוצם את העיניים בעוגג, סופג את המילים הקדושות, את הנימה העורגת של פרקי המשניות, שהפכה את הלימוד למעמד דבקות ותפילה. לעיתים היה הלימוד מתמשך שעה ושעתיים, והייתי ניצב במבואה הקטנה, ברגעי-הקסם, הומה אתו בלחש. עד שרבי

ועכשיו העיניים המאירות האלו מכוסות שברי חרסים. ועכשיו הארי-החי שוכב כך, כבוי מהחיוך ומהאור, עטוף טלית מרוטה וסביב ענן כעור של ייאוש שחור. דמעות זורמות בי בחופשיות מהנשמה. ללא תיווך של ספדנים או רמקולים רעשיניים. ייאוש שחור חונק אותי. גל רחמים-עצמיים מהפך בבני מעיי. רחמים על עצמי, שאיבדתי כמעט הכל. על עולם-תורה מופך, מבולגן, הניצב באחד מצמתי הדרכים הקשות והמבולגנות שלו. כאב מסמא תוקף את ראשי. בחילה נפשית עוטפת אותי.

אפסו בי כוחות-הנפש להיכנס לחדר, לראות את האי שופרא, המוטל עטוף טלית. זה נורא מדי. מופרך מדי. עליתי בחשיכה על אדנית-גינה שמול החלונות הקמורים. הם היו עטופים חשכה עבוהה ומסמלת. ופתאום התגעגעתי עד זוב-דם לשמוע פעם אחת נוספת! פעם אחת! את קולך הצרוד, רב'ה, הקול החם, נחלץ ממסגרות ייסוריו, פורש זרועות לחלל בתנוחה המוכרת כל-כך, ואומר בנהירו דאנפין:

"אה ר' יעקב, אַ גאַס!" ושיוועתי לנשום עוד פעם אחת בלבד, את הניחוח הדק מבתי המדרשות של הגאון מטשעבין, ה'חזון איש', רבי דוד בהר", הבריסקער רוב, שנשאת בכל טלטלותיך. לנגוע בהדר. לנשום פעם אחת אחרונה את עולם החיוניות שלך...

במקום כל זה כבשתי את כתפיי בין הלְבָּנים הלחות, וכל גופי הרטיט בבכי.

נחמן; איש הבקיא בכל שורה של רבנו צדוק הכהן, ומונה את ה'שפת אמת' באותיותיו. שאינו ניגש לסעודת שבת עד שסיים והתאחד בחד קטירא עם כל הזוהר של אותה פרשה. "שבילך במים רבים, ועקבותיך לא נודעו!"

מדוע, רב'ה קדוש, אני מרגיש רע כל כך, מר כל כך, כשאני מתאר את דמותך, שרק אתמול חייכה אליי בכל עוצמת החיים האפשרית? עוברת בי תחושת 'מעילה' כשאני נוגע בפירות במחוזות הגבורה שלך. הרגשה של 'ש'ל נעליך' כשאני מעוות בקולמוסי מושגים וחיים שאין לי בהם תפיסה. קטונתי, רב'ה קדוש, מכל החסדים ומכל האמת שהשתלבו אצלך בצוותא לדרך חיים. הדמעות, לפחות, הן של אמת. והן משל עצמי. והן קודחות, אש זכרונות באפי. יהיו נא לפחות דמעותינו לרצון, נר לזכרך רבי, ועילוי לנשמתך הטהורה!

הייתי אמור להיכנס אליך היום להזמין אותך לנישואי בת. דברתי על כך עם ר' יוסף ביום שישי, ועוד שמעתי את קולך מעבר לטלפון אומר לר' יוסף בחמימות: "בשמחה רבה!"

אלו המילים האחרונות ששמעתי. שעות אחדות לאחר מכן כבר לא היית אתנו.

הלב נחנק. מר לי כל כך!! אבל גם אם לדבר אי אפשר גם לחשוש אי אפשר. אהה ה' אלוקים!

ה'פחד יצחק'. הוא פתח ודיבר קצת אודותיו. ואני עזות מח הייתה בי, ואמרת שיש משהו משותף בינו ל'פחד יצחק'... סיפרתי לו שה'פחד יצחק' כינה את עצמו באיגרת לבתו, 'א' שאב'עס'ד'ג'ער 'יד'. הוא לא הכיר את הביטוי המסוים הזה, והתהלך שעה ארוכה אפוף מחשבה.

ב'סעודה שלישית' למשל, נפתחו מעינות תהום רבה, ונפשו התנתקה למעלה מעשרה, ושלחבתו עלתה מאליה. בשעה הזו הוא כבר המה. לא דיבר... המה אל נשמתו בסערה, עם מושגים כ'אדם קדמאה', דו פרצופין, 'זעיר אנפין', 'עתיקא קדישא', אדם הראשון לפני החטא, היה מצטט קטעים שלמים מהזוהר הק', כתבי 'עץ חיים', ביאור הגר"א לספרא דצניעותא; ברהיטות, על-פה...

עולמו הפנימי שפץ ללא גבולות ומגבלות. הכל זרם, נבע, ובדליים גדולים, שגם להם, לדליים הגדולים, אין היום כלי-קיבול, והם עולים על גדותיהם - מייחלים ל'מקבלים' בעלי נפש. מעטים מהם מתהלכים בסמטאות אבן שפרוט.

אדם שלפי עדות אביו הקדוש, היה מצוי כל רגע נתון בעומק הבהירות בכל סוגיה מרחבי התלמודים, ספרא ספרי, מכילתא, והראשונים. אדם הבקיא לפני-ולפנים בכל קטע ש"ך וט"ז, 'בית שמואל' או תשובות מהרש"ם; אדם המהלך כבן-בית בכתבי איז'ביצא, כתבי ה'תולדות' סבו... אדם הבקיא בכתבי ברסלב עד לדקויות ה'עניין' של רבי

בסערת רגשות:

"והרי אדם בעל נפש אתה! למה אתה מסכים אתי! אני אומר אחרת: אדם שדקת ביטול תורה אינה חמורה בעיניו מג' החמורות - לא דרך על מפתן היהדות!"

ברעש רבי שמואל! עם שפראך סוער ואש מתלקחת! הוא חי, בנוסח שה'פחד יצחק' הגדיר בו את עצמו, "לחיות בטעם העליון". לעולם אי אפשר היה לדעת מה יטלטל את רוחו. כל מגע עם דיבור של תפילה ותורה, היה כהכאת פטיש על הלב, שהתז ניצוצות.

הבאתי לו פעם שי, אבן ששברתי מכותלי ההיכל בוולוז'ין בבלרוס. אני עצמי הייתי נרגש מהאבן ומהמחווה, ואילו הוא הסתכל בי במבט מוזר ואמר לי:

"חשבת שאולי אתה גולץ?... אולי בכלל הבניין שייך ליהודים, לקהילה היהודית?"

אחרי זה סיפרו לי, שהוא הניח את האבן על המוקד להגן על ניירות שלא יתפזרו.

מאידך, הבאתי לו פעם תמונה של האספן שמואל נור, כה'ישיב רבי חיים מבריסק עם קבוצת שוטרים... בתמונה הנדירה היא הייתה טיפ-טיפה חיוניות יותר מבצילומים אחרים של רבי חיים שבידנו. רבי שמואל התרגש עד עמקי נפשו. הוא פשוט התיישב ללמוד את התמונה. עיניו נתמלאו דמעות...

פעם הזדמן לביתי, וראה על הקיר תמונה של